

Kristus osv.) og baggrundsstof (jødisk faste, spedalskhed osv.). Hele vejen igennem er der et udførligt noteapparat med henvisninger til relevant litteratur, især nyere kommentarer som fx Lars Hartmans. Sidst optræder en forretelse over den benyttede litteratur.

Det er virkelig lykkedes at give en fremstilling, der stort set holder sig til denne evangelists teologiske sigte og ikke fortaber sig i spørgsmål om skriftets eventuelle kilder (M. Caseys forsøg på rekonstruktion af evt. aramaiske forlæg fejles ligefrem af uden argumentation), og om hvad der måtte gå tilbage til den historiske Jesus.

En anmelder skal for at dokumentere sin læsning helst også kunne indvende et og andet. Jeg synes således, at temaet "Markusevangeliets brug af Det Gamle Testamente" er underbelyst; der skulle have været en ekskurs; tilmed taler Pilgaard ufortrødent om skriftbevisets centrale kristologiske funktion, men er der overhovedet noget skriftbevis i Markusevangeliet? Det må der i hvert fald argumenteres for. Nogle noter er lidt underlige; det gælder fx henvisningen til S. Ruager s. 299 n. 6 for et tidshistorisk spørgsmål, og s. 379 n. 79 savner jeg en henvisning til Niels Willerts Pilatusbog. Der er velgørende få trykfejl; der er dog enkelte og s. 307 n. 50 skulle de tolv patriarker have haft hver deres testamente; i hvert fald en enkelt gang er skriftstørrelsen forkert (s. 105-107).

Aage Pilgaard er ikke radikal; hele vejen igennem styrer han en afbalance-ret midterkurs. Det er udmærket, ikke mindst når man tager i betragtning, at hans fortolkning, allerede takket være at den er på dansk, vil være den foretrukne lærebog i Markusevangeliet mange år fremover. Og så er den velskrevet og smukt trykt.

Mogens Müller

Kasper Bro Larsen

Recognizing the Stranger. Recognition Scenes in the Gospel of John. Brill Interpretation Series 93. Leiden: Brill 2008. 265 s. € 99.

Kasper Bro Larsens (KBL) prisbelønnede afhandling genoptager og aktualiserer formkritikkens interesse for genrer og deres *Sitz-im-Leben*. Bogen indtager den plads, som opgøret med *the Hellenism-Judaism Divide* har skabt, og placerer det 'jødiske' evangelium i den antikke *koinê* af en offentligheds-kultur, der omfatter såvel de græsk-romerske dramaer som tidens populære romancer. Iflg. KBL kendetegner det en række af disse værker, at fortællingen udfolder sig i spændingsfeltet mellem aktørernes forståelse af begivenhederne (*Schein*) og en skjult virkelighed (*Sein*), der unddrager sig hovedpersonernes viden, men som tilskuerne/læserne kan være privilegeret med. Forløsningen sker, når den rette sammenhæng afsløres og erkendes. Mange literater har brugt scenen fra *Odysseus*, hvor barnepigen på den fremmedes ar genkender Odysseus, til at gennemtænke afsløringen som paradigme (gr. *anagnôrisis*). Som genretype er afslørings-scenen særligt egnet til at formidle

religiøsitetens centrale epistemologiske problem, idet den aktualiserer og gennemspiller præmisserne for gen- eller erkendelse af det, som altid kun vil være til stede i sin fremmedhed.

KBL arbejder i forlængelse af den angloamerikanske tradition, der med A. Culpepper har søgt at *identificere* netop denne genretypes tilstedeværelse i Joh. KBL vil gå videre og gennem en begrebsmæssig præcision af genren analysere, hvordan scenen dynamisk indgår i udviklingen af Joh.s plot. Her byder semiotikken med sin fraværsmetafysik sig til som en adækvat analyse af *la condition religieuse*; her erkendelsen af Jesus' guddommelige identitet. Forholdet mellem *Schein* og *Sein* analyseres gennem begrebsparret *camoufla-ge* og *mærke*. Hvis camoufleringen af den hemmelige identitet er perfekt, er afsløringen umulig, en markør (*token*) må repræsentere den sande identitet. Således henviser camoufleringen til én, falsk, identitet; mærket til en anden, som – trods sin sandhed – forbliver ambivalent: en anden kunne have mærket sig med Odysseus' ar. I den johannæiske fortælling er camoufleringen af det guddommelige *Logos* ved hjælp af menneskeligt kød så gennemført, at hverken Jesus' tegn eller hans mange utvetydige henvisninger til sig selv, som den, der er åbenbaringsens sted, kan overbevise tilskuerne i fortællingen. På tragisk vis er det i Joh. åbenbaringsens mulighed, der samtidig udgør problemet. Den *tematiske rolle* som guddommelig åbenbarer passer ikke til den konkrete, kødelige *identitet*: Jesus af Nazaret.

Fem trin karakteriserer nu afsløringen som paradigme: (i.) Etableringen af mødet, (ii.) kognitiv modstand, (iii.) præsentationen af mærket, (iv.) erkendelsens øjeblik og endelig (v.) reaktionen på afsløringen – typisk en *fysisk* forening af de før *kognitivt* adskilte. I bogens første kap. udvikles det analytiske begrebsapparat, de tre følgende kap. analyserer, hvorledes den nu identificerede genre præsenterer og udvikler sig gennem Joh.: I mødet (kap. 1-4), gennem konflikten (kap. 5-19) og ved adskillelsen (kap. 20-21). Således gennemspiller evangeliet i sig selv genreparadigmet.

Spørgsmålet er nu, om dette teoretisk velfunderede begrebsapparat blot bliver en taksonomisk øvelse, hvor hævdundne teologi-tunge begreber erstattes med nye og teori-tunge: dvs. 'erkendelse' frem for 'at komme til tro', 'social anerkendelse' frem for 'frelse', etc. Nogle gange forekommer analysen at blive ved kategoriseringen, fx i kaldelsen af disciplene (1,19-51). Andre steder synes KBL at blive forført af romancen til genkendelser, som er stærkt omdiskuterede i tradition: Erkender Maria Magdalene vitterligt fuldt ud opstandelsens *tematiske rolle*? Forbliver hendes genkendelse ikke ved den 'kødelige' *identifikation*? Analysens styrke ligger klart i demonstrationen af evangeliets indre sammenhæng – dvs. ikke i *identifikationen* af genreparadigmet, men i påpegningen af dets *tematiske* rolle – for nu at benytte KBL's egne begreber.

Den opstandnes møde med Maria Magdalene (20,11-18) sætter den metodiske tilgang på spidsen: Ved at række ud efter den genkendte Jesus søger

Maria at opretholde genrens konvention om, at den kognitive erkendelse manifesterer sig i fysisk forening. Men evangelisten lader Jesus bryde romancens forventning og sender i stedet Maria til disciplene med forklaringen på hans kommende fravær. Den private eufori må komme kollektivet til gode. Her er meningen ikke bare knyttet til identifikationen af paradigmet, men også til bruddet med det. Fortolkningen forudsætter, at genren if. KBL er 'ontologisk' til stede. Spørgsmålet om forfatterens intention må KBL dog henvise til den kulturelle *koinè*, et nærmere svar kan ikke gives.

Bogen forudsætter ikke kendskab til det forrige århundredes store – især tyske – diskussioner om Johannesevangeliet. Nye læsere af Johannesevangeliet kan derfor begynde her! Men for den, der kender til diskussionerne om *Das blosse Dass* og den johannæiske gåde, tegnenes status, accentueringen af 1,14, det ureflekterede *Hiatus*, doketisme versus ortodoksi osv. er bogen et originalt og anderledes indlæg i modernitetens johannæiske diskussioner.

Gitte Buch-Hansen

Martin Goodman

Judaism in the Roman World. Collected Essays. Ancient Judaism and Early Christianity 66. Leiden – Boston: Brill 2007. XII + 276 s. € 104.

Martin Goodman (MG) har de seneste 15 år hørt til blandt de internationalt førende forskere inden for feltet tidlig jødedom. Han er oprindeligt uddannet som historiker med speciale i romersk historie, men har, som han skriver i bogens forord, fra et tidligt tidspunkt bevæget sig i retning af jødedommens religiøse historie, så han i dag beklæder et professorat i *Jewish Studies* ved Oxford University. På grundlag af sit indgående kendskab til romersk historie har MG formået at udvide den traditionelle diskussion af jødedommens forhold til hellenismen ved en indplacering i en større romersk imperial sammenhæng. Det gælder f.eks. hans banebrydende Josefus-studier. MG er som begivenhedshistoriker optaget af, så godt det ud fra de eksisterende kilder lader sig gøre, at rekonstruere de faktiske forhold, som kan forklare forskellige former for eller forskellige aspekter af tidlig jødedom. Han har ikke mindst høstet fortjeneste i kraft af sin stadige udfordring af hævdevundne forestillinger i studiet af tidlig jødedom. Det giver bogen fine eksempler på.

Den består af 19 (typisk for MG) meget korte kapitler, der er offentliggjort i antologier og tidsskrifter i perioden 1990-2006, og som hører til blandt hans bedste bidrag inden for området. Mange artikler er tematisk beslægtede, og derfor er der også en struktur i bogen. F.eks. drejer kap. 4 og 5 sig om templet og pilgrimsinstitutionen, mens kap. 6 og 7 berører kanondannelse og kap. 17 og 18 vedrører helligt rum. Det første essay om tidlig jødedom er en glimrende oversigtsartikel over forskningsområdet, hvor man dog savner en inddragelse af jødisk magi, som i de seneste år er kommet til at spille en større rolle i drøftelsen af tidlig jødedom. Det ville også have